

L'ESCRUTINI DE LA BATLLIA GENERAL DE VALÈNCIA DURANT LA VISITA GENERAL DE PEDRO DE LA GASCA (1543-1545)

Josep Miquel Conca Alonso

Universitat de València

Resum: El present treball de final de màster pretén il·lustrar la situació en que s'encontrava la Batllia general de València en la primera meitat de segle XVI a partir de la reconstrucció del procés de la visita general duta a terme per Pedro de la Gasca i les conseqüències que va tenir sobre la institució.

Paraules claus: Batllia general, batlle general, visita general, Junta Patrimonial, Consell Reial Patrimonial, Pedro de la Gasca, Lluís Carròs de Vilaragut.

Abstract: This Master's Final Project is aimed at illustrating the situation that the general Bailiwick of València experienced within the first half of the sixteenth century, starting from the reconstruction of the general visit process carried out by Pedro de la Gasca, as well as the consequences it implied for the institution.

Key words: general Bailiwick, general bailiff, general visit, Heritage Board, Royal Heritage Council, Pedro de la Gasca, Lluís Carròs de Vilaragut.

A pesar que l'estudi de les institucions forals valencianes ha estat fructífer en les darreres dècades, encontrem encara avui en dia nombrosos buits historiogràfics que ens dificulten un veritable coneixement històric al voltant d'aquests organismes. Aquesta mancança és més acusada si ens centrem en la Batllia general de València, la qual, a pesar de la seua importància i preeminència dins de l'organigrama foral valencià, ha estat pràcticament oblidada.¹ Per aquest motiu, hem centrat el nostre treball al voltant d'un succés clau que marcarà el seu esdevenir al llarg de l'Època Moderna, la primera visita general efectuada per Pedro de la Gasca entre 1543 i 1545, com un punt de partida per a futures investigacions.

¹ Podem citar com a principals treballs de recerca els de L. Piles Ros, *Estudio documental sobre el Baile General de Valencia, su autoridad y jurisdicción*, València, Institut Alfons el Magnànim, 1970; C. Bosch Gadea, *La Bailía valenciana en la época foral moderna*, Universitat de València, Tesi de llicenciatura inèdita, 1982; E. Salvador Esteban, "La 'Frontera' intraregnícola valenciana y su impacto en las Instituciones reales. El ejemplo de las dos Bailías generales", *Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, 25 (1993), pp. 11-24.

1. LA VISITA GENERAL: UNA MESURA URGENT PER AL REDREÇ REGNE DE VALÈNCIA

La dècada de 1540 va marcar el declivi de l'imperi carolí: els otomans s'havien apoderat de Budapest, l'Emperador mantenia la guerra contra França i el desastre d'Algèria commocionava la política mediterrània. Dins de la Corona d'Aragó, la guerra contra França va omplir els comtats del Rosselló i la Cerdanya de mercenaris imperials, amb els conseqüents problemes del pagament de les soldades i l'allotjament,² mentre que la pesta havia aparegut novament a València i els preus dels cereals van sofrir un fort creixement provocant misèria i fam,³ el que feu tèmer a les autoritats l'esclafit d'una nova revolta semblant a la Germania.⁴

Davant aquesta situació, es feu patent que, per a garantir el correcte funcionament de l'imperi, era necessari dur endavant reformes de calat en la Reial Audiència per enfortir la justícia reial controlada fins llavors per uns jutges locals amb estretes relacions amb els súbdits de cada regne⁵ i augmentar el control sobre els oficials reials de cada un dels territoris, una tasca especialment urgent al regne de València ja que, amb la derrota de la Germania, nombrosos personatges que havien contribuït en la causa reial van ocupar càrrecs administratius i jurisdiccionals, amb la qual cosa l'Emperador va relaxar el control sobre l'administració valenciana propiciant una certa impunitat en la gestió dels recursos durant els anys de bonança.⁶ Així que, per intentar revertir la nefasta situació, Carles V va decidir emprar un mecanisme de control que fins aleshores havia estat poc utilitzat a la Corona d'Aragó, les visites generals, les quals, es van generalitzar sobretot a partir de 1540, enviant-se visitadors a Nàpols el 1533, a Sardenya el 1542, a Catalunya, Aragó i València el 1543, a Sicília el 1545 i al ducat de Milà el 1551.⁷

² E. Belenguer Cebrià i J. Buyreu Juan, "Carlos V y la Corona de Aragón: de la inestabilidad real al potencial conflicto", J. L. Castellano i F. Sánchez-Montes González (coords.), *Carlos V. Europeísmo y Universalidad*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001, vol. 2, pp. 537-552.

³ A. Felipo Orts, *Las arces de la Ciudad: gestión municipal e intervencionismo real en Valencia (1517-1707)*, València, Universitat de València, 2008, pp. 46-47.

⁴ P. Pérez García i J. Català Sanz, *Epílogos del encubertismo. Proceso contra los agermanados de 1541*, València, Biblioteca Valenciana, 2000, pp. 82-139.

⁵ E. Belenguer Cebrià i J. Buyreu Juan, "Carlos V y la Corona...", p. 55.

⁶ P. Pérez García, *El Justicia Criminal de Valencia (1479-1707). Una magistratura urbana valenciana ante la consolidación del absolutismo*, València, Generalitat Valenciana, 1991, p. 195.

⁷ G. Tore, "Dare udiienza ai sudditi, controllare i viceré. La visita generale di Pietro Vaguer nella Sardegna de Carlo V (1542-1546)", L. Guia Marín, M.G. Rosaria Mele i G. Tore (coords.), *Identità, e frontiere. Politica, economia e società nel Mediterraneo (secc. XIV-XVIII)*, Milano, Storia Agnelli, 2015, pp. 243-292.

Al regne de València la necessitat de fiscalitzar l'actuació dels oficials públics apareix expressada ja en els furs atorgats per Jaume I, existint dos procediments diferents: les inquisicions, que eren mecanismes de control dotats d'una periodicitat anual i normes, i les visites, que depenien expressament de la voluntat del monarca. Ara bé, sembla que durant segles, almenys en el cas de la Batllia general, aquests processos no s'havien fet servir mai, de manera que el César podia escollir entre un o l'altre, seleccionant finalment les visites generals, les quals, al manca legislació que les limités, semblaven més adients per als propòsits del rei.⁸

La necessitat de fiscalitzar l'acció dels oficials reials era una demanda que venien fent diversos col·lectius al monarca des de feia temps. Així, en les instruccions elaborades pels advocats de la Germania per a la primera ambaixada enviada a Carles V el gener de 1520, encontrem la directriu de "supplicar molt afirmadament a sa altesa que'l plàcia manar provehir de alguna persona de auctoritat y de honra y recta consciència y experiència, que reba informacions del stat d'aquest regne y del modo de la justícia y de les sobregueries".⁹

També les Corts demandaren constantment la necessitat de fiscalitzar els oficials reials. Durant les primeres Corts valencianes de l'Emperador celebrades l'any 1528, fou el síndic del braç reial qui feu la proposició, per la qual cosa es van nomenar «jutges de la taula e inquisidors dels oficials reals» a misser Francesc Ubach i a misser Joan Sunyer. Davant de l'incompliment d'aquesta proposta, els tres braços del regne reclamaren novament en les Corts de 1533 el nomenament d'un nou visitador i aquesta vegada marcaven un objectiu prioritari, la Reial Audiència.¹⁰ En aquesta ocasió fou nomenat Bernat de Ribalter comissari per a inspeccionar els oficials reials, però malgrat el procés de preparació, aquell tampoc va poder desenvolupar la seua comesa, restant de nou incomplida la promesa del rei.¹¹ Els representants estamentals del regne van continuar demandant aquest procés de control en les Corts celebrades l'any 1542 en la ciutat de València, i de nou, el monarca va acceptar la petició.¹²

⁸ Per conèixer amb major profunditat aquets procediments, consultar T. Canet Aparisi, "Procedimientos de control de los oficiales regios en la Corona de Aragón", *Estudis: Revista de Historia Moderna*, 13 (1987), pp. 131-150 i V. Giménez Chornet, "Les visites o judicis de residència forals. Un fons documental de l'Arxiu del Regne de València", *Homenaje a Pilar Faus y Amparo Pérez*, València, Generalitat Valenciana, 1995, pp. 473-479.

⁹ Arxiu del Regne de València (ARV), Reial Audiència, Processos, Part III, apèndix (ap.), 6.122. Aquestes instruccions es troben transcrites en l'apèndix de V.J. Vallés Borràs, *La Germania*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2000, pp. 322-327.

¹⁰ Corts de 1542, rúbrica II, en R. García Cárcel, *Cortes del reinado de Carlos I*, València, Universitat de València, 1972, pp. 35-36.

¹¹ J. Martí Ferrando, *El poder sobre el territorio (Valencia, 1536-1550)*, València, Biblioteca Valenciana, 2000, pp. 44-45.

¹² R. García Cárcel, *Cortes del reinado...*, p. 135.

Aquesta darrera ocasió el rei va nomenar Pedro de la Gasca, un eclesiàstic castellà, visitador general. Nascut l'any 1493 en Navarregadilla (Àvila), dins d'una estirp gentilhome, va cursar estudis de teologia en la Universitat Complutense i de jurisprudència en la de Salamanca, on va aconseguir ocupar el càrrec de rector. El 1537 fou nomenat vicari d'Alcalà de Henares per l'arquebisbe de Toledo i president del Consell de Castella, Juan Pardo de Tavera, qui també el va promocionar per a que ocupés un lloc vacant com a oïdor en el Consell del Sant Ofici l'any 1540. D'aquesta manera, el religiós va aconseguir endinsar-se dins del món cortesà de primer nivell, moment en el que entrà dins de l'òrbita del comanador major de Lleó i secretari d'Estat Francisco de los Cobos, un home molt proper al monarca i amb una gran influència en els temes relatius a la hisenda reial.¹³ El seu nomenament com a jutge de residència es va produir el 30 d'octubre de 1542 en la ciutat de Barcelona, autoritzant-lo el rei a fer les investigacions necessàries sobre l'exercici de tots els oficials públics de la ciutat i del regne de València, exceptuant el virrei, i dotant-lo amb la facultat de poder procedir contra els dits funcionaris, suspendre'ls del seu ofici i nomenar substituïts.¹⁴

Tenim constància que en dates posteriors l'Emperador va enviar a l'avilès unes instruccions on detallava com havia de ser el procés d'aquesta visita i a qui devia investigar, malauradament no hem enconrat cap rastre d'aquest document. Tanmateix, com a bon jurista que era, la Gasca va demanar fer modificacions sobre alguns dels seus capítols per a clarificar el procediment i fer més efectiva la seua feina.¹⁵

Gràcies a les precisions de la Gasca sabem que, amb aquestes instruccions, canviaven les preferències de la visita i prenia major rellevància per al monarca la hisenda que l'administració de justícia ja que s'ordenava començar el procés pel batlle general de València. El monarca recomanava suspendre aquest magistrat abans de començar el seu escrutini, mentre que considerava que la resta dels oficials tan sols podien ser cessats si s'encontraven proves suficients de la seua culpabilitat. Aquesta desigualtat podia anar contra el dret establert, segons el parer del jutge, i perjudicar la seua comesa, per això proposava suspendre tots els oficials abans de ser investigats. També va recomanar publicar les residències dels oficials de forma particular i separada, permetent als acusats un termini de fins a trenta dies per a presentar les seues al·legacions, així es preservava el principi de claredat en el procés, s'evitava la intervenció d'uns acusats en favor dels altres, la manipulació de proves i testimonis i es garantia el bon funcionament de

¹³ Es pot consultar una biografia completa del llicenciat Pedro de la Gasca en T. Hampe Martínez, *Don Pedro de la Gasca. Su obra política en España y América*, Lima, Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú, 1989.

¹⁴ ARV, Real, 1.320, Barcelona, 30 d'octubre de 1542.

¹⁵ ARV, RA, P, P III, ap. 6.039, sense datar.

l'administració de justícia ja que una cort activa podia suplir-ne una altra investigada.

Pedro de la Gasca, a més, va observar que, donada la seua condició de religiós, no podria intervenir en algunes causes criminals pel temor que és produïren acusacions de irregularitats, per això va creure convenient la intervenció de misser Piquer, el regent de la Reial Audiència valenciana, en aquests casos. També demandava que don Ferran d'Aragó, duc de Calàbria i lloctinent general del regne, tingués la facultat de poder nomenar un jutge amb competències semblants per als districtes que ho poguessin necessitar en cas d'estar ocupar el regent de la Rota.

Carles V va respondre de forma favorable a totes les peticions del visitador, agraint-li la incidència dels seus apuntaments i l'esforç per clarificar el procediment a seguir, mentre que reiterava la confiança que havia dipositat en la seua persona.¹⁶ Consegüentment quedava configurada la primera visita general del regne de València amb un ordre *gasquià* que marcaria l'esdevenir de les futures visites.¹⁷

2. LA BATLLIA GENERAL DE VALÈNCIA A PRINCIPIS DEL SEGLE XVI

La Batllia general va sorgir probablement a l'albor del regne de València, amb la missió principal de gestionar, protegir i incrementar el Reial Patrimoni que, en un territori acabat de conquerir, era molt extens.¹⁸ Al llarg dels segles va aconseguir implementar la seua jurisdicció i les seues competències,¹⁹ esdevenint el batlle general un dels principals funcionaris reials sobre el territori, atès que tan sols podia ser interpel·lat pel monarca.²⁰

¹⁶ *Ibidem*, 27 de febrer de 1543.

¹⁷ T. Canet Aparisi "La justicia del Emperador: la refundación carolina de la Audiencia valenciana", J. Martínez Millán (coord.), *Carlos V y la quiebra del Humanismo político en Europa*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000, pp. 173-198.

¹⁸ E. Guinot Rodríguez, "La Batllia general de València: gestors i beneficiaris", M. Sánchez Martínez, all (coord.), *Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Llerdencs, 1997, pp. 577-601.

¹⁹ Les competències i jurisdiccions del batlle general de València foren analitzades per nombrosos juristes dels segles XVIII i XIX, on podem destacar V. Branchat, *Tratado de los derechos y regalías que corresponden al Real Patrimonio en el Reino de Valencia y de la jurisdicción del Intendente como subrogado en lugar del antiguo Baile General*, València, Imprenta de Joseph i Tomás de Orga, 1784-86, 3 volums; D. Monfort, *Colección de reales cédulas, órdenes y providencias dadas para el gobierno del Real Patrimonio del reyno de Valencia. Formada por acuerdo de la Junta Patrimonial y aprobada por S. M.*, Madrid, 1808; i F. Cos-Gayon, *Historia jurídica del Patrimonio Real*, Madrid, Imprenta de Enrique de la Rivera, 1881. Més recentment es poden consultar aquestes competències d'una manera resumida en L. Piles Ros, *Estudio documental...*, pp. 27-60 i en C. Bosch Gadea, *La Bailía valenciana...*, pp. 116-118.

²⁰ Cal destacar que al regne de València es va institucionalitzar una segona Batllia general que abastava els territoris situats al sud de la línia configurada per les poblacions de Biar i

Com que exercia d'administrador dels bens del rei, tenia una jurisdicció superior a la de la resta dels oficials del regne en qüestions fiscals, patrimonials i de moneda, amb la facultat per a disposar i ordenar allò que considerés més adient per al Reial Patrimoni. Els diferents drets i rendes reials solien arrendar-se sota el control seu o d'algun dels seus oficials en pública subhasta, competint-li el manteniment d'una infraestructura coercitiva suficient capaç de recaptar totes aquetes regalies. La Batllia general constituïa també una cort de justícia amb capacitat de perseguir i jutjar els infractors i defraudadors de la hisenda reial així com recuperar el patrimoni regi alienat. A més, per garantir el bon funcionament de la institució i evitar possibles interferències, tots els oficials i funcionaris de la Batllia, incloent inclús els arrendadors dels drets i les rendes reials i els seus subordinats, s'encontraven subjectes a la seua jurisdicció, tant civil com criminal, del batlle general.

Per altre costat, aquest alt magistrat tenia la facultat de proposar els seus lloctinents en les viles i ciutats de reialenc, els quals eren nomenats batlles locals, subjectes a la seua autoritat, els quals devien obeir-lo com a cap del Reial Patrimoni. Aquests tenien competències en tot el que atenyia a la fiscalitat i hisenda reial en la seua localitat, amb capacitat, inclús, de jutjar infraccions lleus i moderades. Al batlle general també li competia nomenar la resta dels oficials de la Batllia general, des del seu lloctinent fins als assessors, notaris-escrivans, advocats, porters o agutzils, encara que, des del regnat de Ferran II la designació d'aquests oficials va restar pràcticament monopolitzada per la Corona, seguint el mateix model que en la resta de les institucions forals valencianes, on s'imposava poc a poc l'autoritarisme del monarca.

Amb tot, el batlle general disposava de certes mesures de control per a evitar la utilització del seu gran poder de forma arbitrària o en contra dels furs. Davant d'aquest magistrat es va articular l'ofici de mestre racional, el qual tenia el comés principal d'analitzar i fiscalitzar tots els llibres de comptes dels oficials que gestionaven rendes reials. Al regne de València aquest càrrec es va desglossar del mestre racional de la Corona d'Aragó l'any 1419 durant el regnat d'Alfons V, enmig del procés de creació de les hisendes territorials de València, Aragó i Mallorca.²¹

Xixona, aconseguint unes competències similars a la valenciana però amb una menor jurisdicció i preeminència. Per saber-ne més al voltant cal consultar M. T. Ferrer Mallol, "La Batllia general de la part del regne de València dellà Xixona", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna*, 6 (1987), pp. 279-310; i E. Salvador Esteban, *La frontera intraregnícola...*, pp. 11-14.

²¹ E. Gómez Cruselles, *El maestro racional de Valencia. Fundación política y desarrollo administrativo del Oficio Público en el siglo XV*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1989.

Carles V es va veure obligat a nomenar al principi del seu mandat un batlle general nou en un moment delicat per als valencians perquè feia poc temps que havia aconseguit sufocar la revolta de la Germania. L'escollit fou Lluís Carròs de Vilaragut, membre d'una important família nobiliària valenciana, va passar a formar part del servei del rei Catòlic quan tan sols era un xiquet exercint de patge reial.²² Del seu pare va heretar el títol de baró de Toga, i més endavant, en l'any 1493, casà amb una filla del baró de Càrcer, incrementant el seu patrimoni i el seu pes polític dins de la cort. Els principals èxits els va aconseguir en la carrera diplomàtica. Entre 1510 i 1515 fou enviat com ambaixador reial a la cort anglesa²³ i el març de 1516 fou ambaixador d'Adrià d'Utrecht davant l'arquebisbe de Saragossa, Alfons d'Aragó. Poc temps després, entrà dins la clientela de Guillem de Croy, senyor de Chièvres, per la qual cosa aconseguí ésser destinat a Roma amb Jeroni de Vic, qui ostentava el càrrec d'ambaixador permanent davant la Santa Seu.²⁴ Però el seu nomenament no fou ben acceptat per la noblesa castellana, per la qual cos fou substituït el 1520 pel senyor de Belmonte,²⁵ tornant novament a la cort castellana per a integrar-se dins del seguit del monarca en les tasques del Consell d'Aragó.²⁶

Finalment l'any 1522 fou designat batlle general de València i lloctinent de governador de Xàtiva,²⁷ de manera que empenia el camí de tornada cap a la seua terra natal amb dues comeses principals. Per un costat, el càrrec de lloctinent de governador de Xàtiva, que l'obligava a dur endavant la repressió en les terres on més s'havia enquistat la insurrecció. Per l'altre, calia redreçar la situació del Reial Patrimoni, el qual havia quedat molt afectat per la revolta agermanada, no sols per les despeses produïdes pel conflicte, sinó que, a més, els agermanats havent arribat inclús a suprimir fins a quatre impostos reials entre el 21 i el 23 de febrer de 1521.²⁸ El seu primer destí en terres valencianes fou el castell de Xàtiva,²⁹ on estava empresonat Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, però prompte es va traslladar a

²² M. Riquer i Morera, "Francesc Carròs Pardo de la Casta", *Estudis Romànics*, 10 (1967), pp. 301-305.

²³ G. Tremlett, *Catalina de Aragón. Reina de Inglaterra*, Traducció castellana de Efrén del Valle, Barcelona, Crítica, 2012, pp. 201-203; Archivo General de Simancas (AGS), Estado, lligall 54, document 114-325R, fulls 325v.-327r.

²⁴ Diccionario Biográfico Español, Real Academia de la Historia, 2009, v. 11, p. 801.

²⁵ C. Pérez Aparicio i J. Brines Blasco, "A l'ombra de la Monarquia. Esplendor i ocàs de la família Vic", *Saitabi, Revista de la facultat de Geografia i Història*, 51-52 (2001-2002), pp. 285-314.

²⁶ Diccionario Biográfico Español, Real Academia de la Historia, 2009, v. 11, p. 801.

²⁷ Arxiu Municipal de Valencia (AMV), Cartes Reials, H3-3, fulls 79r.-82v.

²⁸ R. García Cárcel, *Las Germanías...*, pp. 169-175.

²⁹ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 6.030 i 1.099; J. F. Pardo Molero, "Después de la Germanía. Control militar en Xàtiva y Alzira (1522-1524)", *Saitabi, revista de la facultat de Geografia i Història*, volum extra (1996), pp. 95-113.

la capital valenciana, on va formar part activa de la cort de la virreina Germana de Foix.³⁰

L'any 1529, Lluís Carròs va aconseguir que investiren al seu fill, anomenat de la mateixa manera, coadjutor del batlle general de València quan encara era menor d'edat.³¹ D'aquest en tenim poques notícies. Podem assenyalar que va participar en l'estament militar durant la sufocació de la revolta de la serra d'Espadà l'any 1526 junt amb son tio, Galceran Carròs³² o la seua participació en els cercles intel·lectuals del Cap i Casal al publicar el 1546 una recopilació de les obres d'Ausiàs March, confeccionant la primera biografia d'aquest insigne poeta valencià.³³ Amb la mort de son pare el 14 d'agost de 1544,³⁴ Lluís Carròs fill va ocupar el càrrec vacant de batlle general, perdurant en aquesta magistratura tan sols fins al 1547.³⁵

Lluís Carròs de Vilaragut, per tant, va estar un home al servei de la Corona durant tota la seua vida, ocupant càrrecs d'especial rellevància i adquirint mitjançant aquests nombroses habilitats diplomàtiques, socials i econòmiques, a més de crear una important xarxa clientelar al seu voltant. Per això, davant la visita engegada per Pedro de la Gasca, va posar en pràctica totes les seues habilitats i solidaritats per a intentar sortir-ne il·lès.

3. EL PROCÉS DE VISITA SOBRE LA BATLLIA GENERAL DE VALÈNCIA

Al gener de 1543, a punt de finalitzar el treball encomanat pel Sant Ofici, el llicenciat la Gasca es va posar mans a l'obra quant al manament reial, engegant la visita per la Batllia general, i tal com disposaven les instruccions del monarca, va suspendre a Lluís Carròs de Vilaragut, tant al pare com al fill, del seu càrrec de batlle i receptor genera el 19 de gener, nomenant com a substituït a misser Honorat Benet Vidal.³⁶ A partir de llavors, va començar les indagacions de forma personal, reunint-se amb els seus col·laboradors més pròxims, cosa que contrasta amb altres processos que inicià pròxims en el temps en els què no va intervenir directament.³⁷

³⁰ G. Fernández de Oviedo, *Batallas y Quinquagenas*, v. 2, Madrid, Real Academia de la Historia, 2000, pp. 151-154.

³¹ AMV, CR, H3-3, fulls 226r.-228v.

³² J. Martí Ferrando, *El poder sobre...*, p. 182.

³³ V. J. Escartí i Lozano, "Encara sobre València i Ausiàs March al segle XVI", R. Alemany Ferrer (coord.), *Ausiàs March i el món cultural del segle XVI*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1999, pp. 173-197 i M. M. López Casa, "El cançoner valencià de Lluís Carròs de Vilaragut i l'edició de les obres d'Ausiàs March en Valladolid", M. Haro Cortés, all (coord.), *Estudio sobre el Cancionero General (1511): poesía, manuscrito e imprenta*, València, Universitat de València, 2012, pp. 653-668.

³⁴ ARV, Mestre Racional, 147, f. 161v.

³⁵ ARV, Mestre Racional, 152.

³⁶ AMV, Manuals de Consell, A-72.

³⁷ A. Felipe Orts, "Las visitas de inspección a la Ciudad de Valencia durante el siglo XVI", *Studia Historica. Historia Moderna*, 25 (2003), pp. 241-267.

Rere la suspensió del pare i el fill, el jutge de residència va notificar a totes les universitats i persones del regne mitjançant una crida que podien acudir davant la seua cort per a denunciar els possibles greuges soferts per l'actuació del batlle general o les seues irregularitats, establint un període de 30 dies per a formalitzar les seues queixes. Però, en passar més de dos mesos sense rebre's cap denuncia en contra del batlle general i el seu coadjutor, aquets demandaren l'alçament de la suspensió tant del càrrec de batlles generals com de receptors de la batllia, al·legant la inexistència de proves que demostraven la seua mala praxi.³⁸

Vista la inoperància del jutge de residència, el 8 de maig es va presentar davant Pedro de la Gasca el procurador del batlle general, Galceran Carròs, amb una carta signada per l'Emperador on ordenava la restitució del càrrec de batlle general als Carròs, encara que mantenia la seua suspensió com a receptors generals. Aquest fet es produeix perquè el visitador general havia iniciat dos processos diferents, separant la part jurisdiccional que requeia sobre el càrrec de batlle general, de la part econòmica, encarnada pel receptor general, dos oficis que, llavors, exercia la mateixa persona. El 19 de juny, una nova missiva reial manava reintegrar el càrrec a Lluís Carròs i son fill,³⁹ així que, finalment, el jutge es va veure obligat a convocar-los el 28 de juny per dictaminar la sentència.⁴⁰ Pedro de la Gasca va haver de confirmar la innocència del batlle general ja que no hi havia cap prova en la seua contra. Tan sols havia interposat una demanda l'apotecari Pere Joan Torrella, sense progressar aquesta, i davant l'absència de càrrecs en la seua contra després de realitzar indagacions públiques i secretes, el visitadors absolia els Carròs i, complint els manaments del rei, els restituïa com a batlles generals.⁴¹

Al gener de 1543, al mateix temps que es duia a terme el procés públic contra els Carròs, es van encetar les indagacions secretes que afectaven tant al càrrec de batlle com al de receptor general. En primer lloc, es va redactar un formulari de trenta-tres preguntes que perseguia recaptar informació sobre l'exercici del batlle i la resta dels oficials de la Batllia general de València, incidint tant en matèries econòmics que s'encontraven sota la seua responsabilitat, com els arrendaments dels drets i les rendes reials o els deutes de la institució, així com els assumptes concernents a la seua jurisdicció, qüestionant la defensa del Reial Patrimoni, el compliment de les ordres del rei o l'observança dels furs i privilegis tocants al seu ofici.⁴²

En segon lloc, es van dur a terme els interrogatoris en les dependències del Sant Ofici a la ciutat de València, probablement el lloc on residia Pedro

³⁸ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 977.

³⁹ AGS, Estado, 293-227.

⁴⁰ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 6.039.

⁴¹ AGS, Estado, 293.

⁴² ARV, Real Audiència, Processos, Part III, ap. 977.

de la Gasca donada la seua condició d'oïdor del tribunal inquisitorial. Durant la presa de testimonis, acompanyaven el visitador general Pedro Sorell, notari de la visita, i Joan Escrivà de Romaní, mestre racional de València. Ambdós es convertiren en els homes de confiança del jutge de residència, un estranger que havia d'enfrontar-se als principals magistrats d'un regne estrany per a ell, de manera que necessitava imprescindiblement aliats regnícules potents en els què recolzar la seua acció. De fet, el Cèsar li va donar el consell de demanar ajuda al mestre racional per la seua llarga experiència.⁴³

El primer testimoni en passar per les estances de la Inquisició fou precisament el mestre racional el dia 21 de maig de 1543, ja que era l'encarregat últim de fiscalitzar els comptes de Lluís Carròs. Després el seguiren els coadjutors de l'ofici del mestre racional, Pedro de Burgos, Honorat Miquel Olesa i Gaspar Ortigues. També fou interrogat Bernat Joan Rossell, lloctinent del batlle general, o Andrés Martí Pineda, notari de la Batllia general. Varen testificar, a més, oficials municipals, com Baltasar Granulles, racional de la ciutat, o Tomàs Dasió, síndic del Cap i Casal. En total es van realitzar tretze interrogatoris, els quals van finalitzar el 13 de juny de 1543. En el transcurs d'aquestes indagacions cap dels testimonis va inculpar al batlle general o al seu fill de cometre irregularitats, emperò, destacaven diverses actuacions possiblement fraudulentas d'alguns dels funcionaris de la institució, sobretot a l'hora de cobrar els seus atributs, unes denúncies que es realitzaven des de feia temps enrere, recollides en alguns capítols de les Corts valencianes.⁴⁴

Per últim, també al gener de 1543, s'encetà el procés d'investigació dels llibres de comptes de Lluís Carròs on es reflectien els ingressos i les despeses de la Batllia general durant els seus 20 anys de treball. Aquesta revisió constituïa probablement la part més difícil de la visita, una tasca gens menyspreable que requeria temps segons indicava la Gasca a Francisco de los Cobos uns mesos després de començar les indagacions:

Y que aún requieren desocupación para bien entenderse cosas de cuentas tan largas y anversas, y de tantos miembros como estas, que no se deben mezclar con otros negocios y que pues ha más de trescientos años que esta Ciudad y reyno esta debaixo de Gobernador de príncipes christianos y no se sabe que alguna vez se haya tomado residencia, formada va poco que haya en estas tres o quatro meses de dilación y que importa mucho se hagan las cosas d-ella con el conocimiento que conviene al servicio de Diós y de su magestad, y al bien d-esta cibdad y reyno, y buena orden y administración de justicia.⁴⁵

Segons un informe redactat pel mestre racional, remès al monarca de la mà de Pedro de la Gasca, la situació de la Batllia general de València era caò-

⁴³ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 6.039.

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

tica perquè des de l'arribada de Lluís Carròs de Vilaragut a la magistratura el 1522 no s'havia finalitzat el compte dels ingressos i les despeses de cap anualitat, i inclús romania pendent la revisió dels llibres comptables i de ròssecs dels batlles anteriors.⁴⁶ A més, hem de tenir en compte que, en aquest moment, la confusió entre el patrimoni personal i el patrimoni *públic* administrat era enorme perquè els beneficis i les perdudes eren assumides com a pròpies per aquells oficials que posseïen patrimonialment un càrrec de caire econòmic.⁴⁷

Amb tot, destaca que no fou dubtada ni un sol segon la vàlua del mestre racional durant aquest procés de visita general, com sí va succeir al Principat, on atribuïen al magistrat fiscalitzador tots els mals de la hisenda catalana per no haver fet les examinacions corresponents ni proveir per a que els oficials pecuniaris donaren els comptes a temps.⁴⁸ En el cas valencià, Joan Escrivà havia atribuït deficiències força semblants única i exclusivament al batlle general, sense recaure sobre aquest cap sospita de frau o irregularitat, tot i que la seua família ocupava l'ofici de mestre racional des de feia més de sis dècades.⁴⁹

Davant aquesta difícil situació, el jutge de residència es va plantejar dur endavant el seu treball en dues fases. Durant la primera etapa pretenia ordenar als batlles locals la conclusió de les seues anualitats comptables i la remissió d'aquests a ell per a dur endavant el seu escrutini, mentre es reunia a València amb el batlle general per a revisar en els seus comptes els ingressos i les despeses de cada anualitat, sense fer un examen exhaustiu. Concloesa aquesta primera etapa, pretenia realitzar el càlcul dels diners endeutats pel batlle general i liquidar-ho sense dificultats o impediments. En la segona fase, pretenia examinar una a una les quantitats reflectides en els llibres de comptes i comprovar si aquestes s'havien efectuat correctament, pagant el que s'havia descrit o cobrant el que vertaderament pertanyia al Reial Patrimoni sense haver descuidat les seues funcions o haver-se apropiat de quantitats alienes a ell. Aquesta segona part, segons el parer del visitador, podia comportar algun tipus de dificultats i provocar un enfrontament amb el batlle general, per això creia convenient cobrar primer la multa de la fase inicial abans de prosseguir endavant, per a evitar impagaments.⁵⁰

La primera reunió per esclarir els llibres comptables de Lluís Carròs es va produir el 27 de gener de 1543, abans inclús de començar els interrogatoris,

⁴⁶ Els llibres de ròssecs eren aquells en que els diferents batlles, i després, receptors generals, enregistraven les quantitats ingressades en la Batllia general amb retard o fora del termini adient.

⁴⁷ B. Hernández Hernández, "La rectoria de la Bailía general de Cataluña durante el siglo XVI", *Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, 13 (1993), vol. II, pp. 25-33.

⁴⁸ T. Canet Aparisi, "Procedimientos de...", pp. 25-16.

⁴⁹ Joan Ram Escrivà fou nomenat Mestre racional del regne de València el 6 de juny de 1477 en ARV, Mestre Racional, 9.052, f. 1-2.

⁵⁰ AGS, Estado, 287.

quan es van presentar els llibres dels anys 1527 i 1528. Dos dies després es va produir la segona reunió amb l'anàlisi de les anualitats que comprenien des de 1529 fins a 1533. Intervenien en aquestes reunions, d'un costat, Pedro de la Gasca, Pedro Sorell, notari de la visita, i el mestre racional amb el seu lloctinent general anomenat Joan Coscolla i un coadjutor de l'ofici, el notari Gaspar Ortigues, mentre que per l'altre costat, es va presentar el germà del batlle general, Galceran Carròs, com a procurador seu. A més, com era costum, hi eren presents almenys dos testimonis, que en l'ocasió del 27 de gener foren el ciutadà de València Nofre García, i el notari Lluís Palau. La composició d'aquesta comissió es va mantenir bastant estable, canviant sols de forma més recurrent els testimonis.

El mecanisme d'aquestes reunions era senzill i es va repetir en cada una d'elles. L'acte principal radicava en la comparació dels dos llibres de comptes d'una mateixa anualitat per a comprovar que les partides assentades eren iguals. Sembla que per cada any es realitzaven dos llibres de comptes idèntics, un anomenat racional o cardinal i l'altre ordinari, restant un d'ells en possessió del batlle general i l'altre en mans del mestre racional.⁵¹ Tot seguit, es calculaven els ingressos i les despeses d'aquest any, per a comprovar si el resultat comptable havia resultat positiu o negatiu. En el cas d'obtenir un balanç positiu, es considerava com un deute del batlle general cap al Reial Patrimoni, mentre que si era negatiu, la quantitat s'apuntava com una obligació cap al magistrat. Una vegada efectuada aquesta darrera operació, el notari de la visita llegia la sentència davant dels assistents, els quals podien acceptar-la i seguir endavant o denegar-la.

L'última reunió va tenir lloc el 5 de març, amb l'acarament dels llibres de 1542.⁵² Però, poc temps després, i a pesar d'haver finalitzat aquest procediment, el procurador de Lluís Carròs es va presentar davant de la Gasca per a entregar-li un memorial on es reflectien desemborsaments fets pel batlle general en el guarniment i defensa de la fortalesa de Xàtiva durant els seus primers anys de mandat. Segons aquest document, posats en dubte pel mestre racional, la quantitat invertida ascendia a 187.875 sous i 11 diners.⁵³ L'inquisidor va concloure acceptar la prova i va descomptar aquesta despesa del deute que se li havia imputat a Lluís Carròs de Vilaragut en l'anualitat de 1529. Per tant, es feia patent que els Carròs anaven a lluitar per

⁵¹ En el llibre de comptes de 1538, el batlle general compra d'una banda al llibrer Gaspar Trincher 8 llibres de paper per a continuar en aquets els comptes de 1527 a 1530, quatre anomenats cardinals i altres quatre ordinaris, i d'altra banda, compra al llibrer Joan Huguet altres 8 llibres per als comptes de 1531 a 1534, quatre racionals i altres quatre ordinaris, en ARV, Mestre Racional, 142, ff. 269r.-273v. Malauradament avui en dia tan sols es conserven es llibres que restaven sota l'autoritat del mestre racional a l'Arxiu del Regne de València.

⁵² ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 1.099.

⁵³ Sempre que ens referim a lliures, sous i diners, emprem els valors monetaris valencians. En cas de variar aquest valor (lliura barcelonesa, lliura jaquesa, etc.) s'indica al text.

defensar el seu honor, descabalant els plans de la Gasca, qui esperava poder rebre els diners endeutats sense impediments.⁵⁴

El visitador va decidir allargar el termini per a que el batlle general presentés noves proves fins al 27 de juliol, prorrogant aquest període en quatre ocasions més davant la nul·la resposta dels Carròs. Finalment van aportar noves proves d'un important pagament de 300.000 sous que havien fet a la ciutat de València una vegada ja se'ls havia suspès del seu càrrec, demostrant-li a la Gasca que havien contravingut les seues ordres, sense rebre en conseqüència cap càstig.⁵⁵

Cap a finals d'agost es va crear una nova comissió per a revisar un per un els comptes de Lluís Carròs abans de dictaminar la sentència definitiva de la primera fase. El funcionament i la composició foren semblant. Al costat de l'inquisidor de nou trobem a Pedro Sorell, a Joan Escrivà i a Gaspar Ortigues, als quals se'ls va sumar Jerònim Escrivà, fill i coadjutor del mestre racional i Pedro de Burgos, altre dels notaris coadjutors del mestre racional. Per contra, en representació del batlle general es va presentar Joan Ferris, procurador de Galceran Carròs i Domingo Adrià, procurador de Lluís Carròs. Els testimonis més assidus foren Jeroni Armengol, verguer ordinari del mestre racional, i el notari Bertomeu Margalló.

Durant aquestes sessions, els procuradors dels Carròs aportaren noves proves de despeses, sobretot relatives a les obres efectuades per Germana de Foix i Ferran d'Aragó, virreis del regne de València, al palau del Real, les quals sumaven 111.917 sous i 9 diners. També van entregar dos llibres d'obres i reparacions de l'alfòndec de València, què pujaven a 6.655 sous i 5 diners. Si tenim en compte totes les proves de despeses presentades per Lluís Carròs davant Pedro de la Gasca fins a aquest moment, la xifra és elevadíssima, ascendint als 606.449 sous i 1 diner.

Aquesta segona comissió va finalitzar la seua feina el 27 de setembre, i al dia següent, Pedro de la Gasca va donar a conèixer la sentència sobre la comptabilitat de Lluís Carròs de Vilaragut com a receptor de la Batllia general de València. El resultat de l'acarament dels comptes, tot i les despeses presentades pels seus procuradors, va resultar negatiu per al magistrat, de manera que se li va imputar un deute de 286.628 sous, 7 diners i un terç de diner. Aquest veredicté, però, no fou enviat de forma immediata al batlle general qui, com a conseqüència de la seua avançada edat, s'encontrava greument indisposat.⁵⁶

Finalitzada aquesta primera fase d'escorcoll, i veient l'afició que tenien els Carròs d'escriure a la cort reial per buscar empara i mercès, el jutge de residència va decidir escriure un escrupolós memorial a l'Emperador deta-

⁵⁴ AGS, Estado, 287.

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

llant de dalt a baix el procediment efectuat fins llavors. A més, denunciava que des de que els Carròs havien recuperat el seu càrrec de batlles generals, havien deixat de col·laborar en els assumptes referents a la seua comptabilitat i els acusava d'entrebançar el treball i les obligacions del lloctinent de receptor general. Per aquest motiu, aconsellava no retornar ni al batlle general ni al seu fill aquest càrrec mentre perdurés el procés de visita contra ells, en un intent d'evitar majors dificultats de les que ja hi havia. També demandava a l'Emperador un augment de les competències del lloctinent de receptor general per a dotar-lo de major autonomia i poder acomplir correctament les seues tasques.⁵⁷

Una vegada el batlle havia recuperat la salut, li fou entregada el 10 d'octubre una notificació on s'especificava la quantitat que se li imputava com a deute i s'establia un termini de trenta dies per a dipositar aquesta suma en la Taula de la ciutat. A més, se l'instava a presentar els papers oportuns per a començar la segona fase de la instrucció dels seus comptes. Però Lluís Carròs no va acceptar prendre aquest manament i va al·legar que fins que no finalitzés la visita sobre l'acompliment del seu ofici, no se li podia atribuir cap deute, encara que, dos dies després, no va poder rebutjar-lo perquè el verguer es presentà davant la seua porta amb unes instruccions reials.⁵⁸ Pedro de la Gasca informava al monarca sobre la negativa del batlle general a satisfer aquesta multa, i afegia un criteri personal, al indicar que, segons el seu parer, Lluís Carròs es negava a pagar perquè no tenia capital suficient per a fer-ho, no sols per realitzar uns pagaments per valor de 320.000 sous a la ciutat de València i a alguns particulars per satisfer deutes, també per estar privat de bona part de les seues retribucions salarials.⁵⁹

La promulgació de la sentència va comportar l'esclafit definitiu de les hostilitats entre ambdós funcionaris reials perquè, d'una banda, el batlle general estava disposat a fer tot el possible per demostrar la seua innocència i lliurar-se de la imposició monetària, mentre que, per altre costat, Pedro de la Gasca es va obcecar en el cobrament d'aquesta quantitat, de manera que es feu impossible qualsevol mena d'enteniment. Encara més, no podem oblidar que ambdós estaven involucrats dins del món cortesà de primer nivell. Si Pedro de la Gasca era pròxim a Juan Pardo de Tavera i a Francisco de los Cobos, ambdós membres destacats de la facció fernandina, la qual ostentava per aquell temps llocs destacats de poder,⁶⁰ Lluís Carròs de Vila-ragut havia aconseguit formar part del cercle de confiança dels consellers flamencs de Carles V de la mà de Guillem de Croy, a més de continuar dins del Consell d'Aragó. De manera que, tots dos, podien posar en marxa les

⁵⁷ AGS, Estado, 287.

⁵⁸ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 1.099.

⁵⁹ AGS, Estado, 287.

⁶⁰ G. Tore, "Dare udienza ai sudditi...", p. 227.

seus fidelitats a la cort imperial per a influenciar el monarca i afavorir els seus interessos.

De fet, poques setmanes després de rebre la sentència, Lluís Carròs contractava presentant un memorial on detallava algunes quantitats que creia se li devien descomptar de la pena fixada. Mitjançant la presentació de 14 albarans de distinta naturalesa (pagaments de mercès i gràcies a alguns nobles del regne, despeses pel dol fet a l'Emperadriu, pensions reials impagades al batlle general, etc.) afirmava haver desemborsat 206.222 sous, i demandava la dilació del termini que li havia imposat la Gasca per a satisfer el deute perquè creia encontrar proves suficients que augmentarien aquest desembors fins als 286.640 sous i 7 diners, de manera que volia demostrar que "no és ni és pot dir que sia deutor".⁶¹ Però, malgrat l'informe i la petició del batlle general, com que no havia satisfet la pena imposada, la Gasca va enviar al promotor fiscal de la visita el dilluns 12 de novembre, dia d'audiències en la Batllia general, amb l'ordre d'acusar a Lluís Carròs de rebel·lia.⁶²

Arran aquesta humiliació, el 24 d'abril es presentava de nou Galceran Carròs davant del visitador amb dues cartes reials. En la primera, el príncep manava a l'inquisidor complir la provisió reial donada per son pare en la ciutat de Blanes l'1 de maig de 1543 on ordenava que s'acceptaren totes les partides presentades pel batlle general, tot i que aquestes no guardaren el procediment acostumat envers el mestre racional, qui no devem oblidar, era un dels principals col·laboradors de la Gasca dins del regne de València. La segona missiva contenia una rèplica del memorial escrit per Lluís Carròs enumerant les despeses que creia li devien ser descomptades. El procurador del batlle recordava al jutge de residència que, acceptant aquestes partides, el seu germà liquidava pràcticament el seu deute, defensant en tot moment la seua innocència, a pesar de la condemna imposada pel visitador, i criticava la decisió de no dictaminar la sentència definitiva fins acabar l'examen de les batllies locals, un tràmit que considerava innecessari, una manera d'allargar la causa, cosa que feia temer al batlle general morir sense haver vist conclòs el procés sobre la seua gestió i rescabalat el seu nom.

Pedro de la Gasca va respondre al príncep Felip vertaderament molest amb Lluís Carròs per buscar empara en la cort ja que considerava que havia actuat correctament amb ell. Criticava que s'haguessin presentat fora del termini ordenat aquelles 14 partides, i a pesar d'això, li havia concedit més temps per a que pogués presentar noves proves, cosa que encara no havia acomplit. De fet, afirmava que "se me dará más culpa de haver sido blando aún temporizando en las causas del bayle que no de haver usado con él de rigor alguno".⁶³

⁶¹ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, 1.099.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ AGS, Estado, 293-231.

A pesar de les protestes de la Gasca, el 7 de juny tornava a personar-se al seu davant Domingo Adrià, procurador de Lluís Carròs, per a entregar tretze albarans emesos per Tresoreria General de la Corona d'Aragó seguint les instruccions de l'escrivà de ració del monarca, Rodrigo Celdrán. Aquests responien a una ordre reial publicada el 1522 per la qual, el batlle general havia de rebre cada any 300 ducats d'or, però arribat l'any 1543, encara no s'havia dut a terme cap cobrament. Per tal de reclamar aquestes quantitats endeutades, Lluís Carròs va elaborar un detallat memorial destinat al comanador major Francisco de los Cobos, on també relatava els seus grans serveis a la Corona.⁶⁴ Davant la nova petició, el monarca va ordenar satisfer aquell deute que mantenia amb el batlle general valencià, deixant clar a l'escrivà de ració i a qualsevol altre oficial reial que aquets pagaments es devien efectuar fins a la mort d'aquell.⁶⁵

L'alentiment del procés va fer que l'auguri del batlle general finalment es complís, ja que va morir el 14 d'agost de 1544 sense haver vist concloua la visita general sobre els seus comptes. Des d'aquell moment, el seu fill i hereu universal, Lluís Carròs de Vilaragut, que havia estat coadjutor de son pare des de 1529, va exercir en solitari el càrrec del batlle general, continuant la defensa de la gestió del seu progenitor.

Gràcies a les actuacions dutes a terme en el regne de València, Pedro de la Gasca s'havia convertit en una peça fonamental de l'engranatge de la Monarquia. Per aquest motiu, quan va esclatar la rebel·lió de Gonzalo Pizarro al Perú l'any 1545, la Corona va confiar en ell per a resoldre el conflicte. El 29 d'agost, el príncep va escriure a la Gasca per comunicar-li la seua nova missió, responent el clergue de forma favorable el 3 de setembre. Ara bé, abans de marxar, va recomanar que el nou visitador que havia de substituir-lo devia sorgir també del Sant Ofici, proposant tres noms que considerava adequats per a la feina, al mateix temps que aconsellava deixar el procés fora de les mans del virrei.⁶⁶

Davant la seua imminent partida de terres valencianes, sembla que la Gasca va intentar resoldre alguns problemes de la visita sobre la Batllia general. En primer lloc, va autoritzar que Lluís Carròs fill rebés el deute que tenia la Tresoreria general amb son pare per un privilegi reial donat en Burgos el 22 de juny de 1542 sobre el reservat de Sicília, el qual era superior als 29.777 sous.⁶⁷ També l'autoritzava a rebre els 11.000 sous que, segons el batlle, havia gastat en el dol de l'emperadriu. Per últim, seguint les ins-

⁶⁴ Sabem de l'existència del document gràcies al treball de J. Martí Ferrando, *El poder sobre...*, p. 182, encara que no especifica expressament el seu contingut ni tampoc fa referència a la seua localització.

⁶⁵ ARV, Mestre Racional, 147, ff. 265v.-277r.

⁶⁶ AGS, Estado, 297, f. 257r.

⁶⁷ ARV, Mestre Racional, 147, f. 261v.

truccions del príncep, va autoritzar el pagament de 3.000 sous al nou batlle general per cada un dels anys que va exercir de coadjutor junt amb son pare, fins al 19 de gener de 1543, quan foren suspesos ambdós pel començament de la visita. Amb tot, sembla que no va quedar satisfet Lluís Carrós amb les concessions de la Gasca, atès que l'1 d'octubre li presentava dos nous albarans signats novament per l'escrivà de ració del monarca amb un import total superior als 2.122 sous, essent acceptats pel jutge i el mestre racional, i un nou memorial sobre les despeses efectuades per son pare durant els més de sis anys en que va exercir l'alcaidia del castell de Xàtiva.⁶⁸

4. CONSEQÜÈNCIES D'UNA VISITA INACABADA

Finalment, Pedro de la Gasca va marxar de València a finals de 1545 sense concloure la visita general sobre el batlle general. De fet, no havia pogut acabar ni la primera de les fases que s'havia proposat. Però abans d'anar-se'n, intuïnt la possibilitat de no haver una continuïtat immediata, va enviar una carta el 16 de març de 1545 a tots els oficials del regne de València anunciant que nomenava guardià dels drets reials a Francesc de Montesa, i imposava una multa de 500 ducats sobre totes aquelles persones que refusaren prestar-li ajuda.⁶⁹

Com que no fou nomenat cap altre visitador, i la hisenda era un tema de vital importància per a la Corona, el príncep Felip, fent mostra del caràcter que tindria més endavant com a rei, es feu càrrec del control de la Batllia general valenciana,⁷⁰ encara que sembla no va tenir massa efecte. El mestre racional denunciava en una missiva a l'hereu al tron que el batlle general havia organitzat una subhasta pública per a arrendar els drets i les rendes reials sense convocar als oficials patrimonials, tal com s'havia ordenat temps enrere, i el que era més greu, els arrendaments efectuats suposaven una perduda de vora 5.000 lliures –uns 100.000 sous– respecte als anys anteriors.⁷¹

Davant aquesta actitud, el príncep va decidir reproduir el model que havia engegat Pedro de la Gasca durant el procés de la visita general, qui havia ordenat al batlle general consultar obligatòriament els arrendaments dels drets i les rendes reials que s'havien d'efectuar al Reial Consell Patrimonial. Aquest estava configurat pel batlle general, el seu lloctinent i el seu assessor ordinari, el mestre racional, el lloctinent de tresorer general, l'advocat fiscal i patrimonial i el procurador patrimonial.⁷² Aquest mecanisme

⁶⁸ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, 1.099.

⁶⁹ ARV, Reial Audiència, Processos, Part III, ap. 8.721.

⁷⁰ Josep Martí Ferrando, *El poder sobre...*, pp. 188-189.

⁷¹ ARV, Mestre Racional, 9.054, f. 12v.

⁷² Per a saber-ne més del Reial Consell Patrimonial consultar J. F. Pardo Molero, "Movidios de equidad. El Consejo Real y el gobierno del patrimonio en Valencia (1506-1533)",

era l'habitual en temps passats, però en les darreres dècades el batlle general havia fet els arrendaments sense consultar cap altre oficial patrimonial, i sembla que el jutge de residència havia intentat revertir la situació per a intentar millorar el govern del Reial Patrimoni valencià. Ara, el príncep ordenava novament la reunió d'aquest consell per a realitzar l'arrendament de les diverses regalies i prohibia expressament el seu lliurament per una quantitat inferior a l'obtinguda en els arrendaments dels anys anteriors.⁷³

Finalment el Reial Consell Patrimonial fou institucionalitzat el 14 de gener de 1547 amb el nom de Junta Patrimonial, seguint l'exemple aragonès,⁷⁴ de la què formava part el virrei del regne de València, el batlle general, el mestre racional i el lloctinent de tresorer general, acompanyats d'altres oficials patrimonials d'un tarannà més tècnic, els anomenats oficials togats, encapçalats per l'assessor ordinari del batlle general, l'advocat fiscal i patrimonial, el procurador patrimonial i el receptor del batlle general.⁷⁵ Les principals novetats d'aquest nou consell patrimonial era la presidència del virrei, encara que la seua repetida absència deixava al batlle general com a cap de la institució, la convocatòria regular de les seues reunions, establida en períodes setmanals, i la definitiva instauració d'un receptor general separat del càrrec de batlle general, probablement també com a conseqüència de la visita general.⁷⁶

La creació d'aquest organisme demostra com, a pesar de la consolidació de les institucions del Reial Patrimoni, la dinastia dels Hasburg les va obligar a compartir la seua preeminència política i institucional amb aquelles altres que, de la mà de la constitució de la Monarquia hispànica, havien adquirit i renovat un evident protagonisme, les quals no eren altres que aquelles sorgides com a representació del poder reial en els territoris de la monarquia, els virregnats i les Reials Audiències. Els càrrecs més emblemàtics del Reial Patrimoni, el batlle general, el mestre racional i el lloctinent de tresorer general, havien acabat reservades als naturals del regne, suscitant els recels de la monarquia perquè podien mantenir una actitud més

J. F. Pardo Molero (ed.), *El gobierno de la virtud. Política y moral en la Monarquía Hispánica (siglos XVI-XVIII)*, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2017, pp. 53-88.

⁷³ J. Martí Ferrando, *El poder sobre...*, p. 189.

⁷⁴ M. Artola, *La hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid, Alianza Editorial, 1982, pp. 163-167; J. I. Gómez Zorraquino, *Patronazgo y clientelismo. Instituciones y ministros en el Aragón de los siglos XVI y XVII*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 2016, pp. 136-143.

⁷⁵ L. Banacloche Giner, "Un estudio de la Junta Patrimonial", en *Estudis, Revista de historia Moderna*, n. 29 (2003), pp. 131-177.

⁷⁶ En T. Canet Aparisi, "La administración real y los antecedentes históricos de la Audiencia Moderna", *Estudis. Revista de Historia Moderna*, n. 11 (1985), pp. 7-39, podem seguir el procés d'institucionalització del Consell Reial, el qual anticipava el futur del Consell Reial Patrimonial.

personalista difícil de controlar.⁷⁷ Per contra, les places de la Reial Audiència i, sobretot, els titulars del virregnat, podien recaure en persones estrangeres i esdevenir, per tant, un mecanisme de control i centralització política en mans de la monarquia.⁷⁸

Una vegada configurada la Junta Patrimonial, li fou retornat a Lluís Carròs l'ofici de receptor general del regne amb la condició de jurar davant la cort i donar fiança de pagament de totes les quantitats que ell o el seu pare haguessin rebut de més, el que implicava l'obligació de tots els seus béns.⁷⁹ Aquest capítol, però, encara no havia finalitzat ja que aquell mateix anys va reprendre la inacabada visita general Miquel Puig, bisbe d'Elna, qui va obrir nous i més greus processos contra el batlle general i el seu difunt progenitor.

5. CONCLUSIONS

Davant de la decadència de l'Imperi i la necessitat monetària per a seguir desplegant una potent política internacional, la Monarquia va engegar un procés fiscalitzador per a incrementar els seus ingressos i destapar els possibles fraus comesos per uns oficials reials que, fins llavors, havien estat exempts de retre comptes per una distracció deliberada o inconscient del monarca, fruit, en el cas valencià, de les repercussions de la Germania.

La visita general duta a terme per Pedro de la Gasca entre 1543 i 1545 va destapar greus deficiències en l'administració del Reial Patrimoni valencià. Sembla que la Batllia general havia estat mal gestionada pel seu principal responsable, el batlle general, des de feia massa temps, tal com denunciava l'inquisidor. Ara bé, durant el procés de visita ningú va poder acusar el batlle de flagrants irregularitats en la part jurisdiccional de l'ofici mentre que, en la vessant administrativa, van sorgir importants dubtes respecte a la seua gestió econòmica com a receptor general, tot i que va aconseguir, mitjançant diferents proves –algunes d'elles no massa fiables– rebaixar la pena imposada durant el procés.

Davant aquest fet, el visitador general va intentar restaurar l'antic mecanisme conciliar per a que la resta dels oficials patrimonials també concorregueren en les decisions més importants, en un intent de revertir l'embullada situació. Però amb la marxa del jutge de residència sense concloure el seu treball i la reiteració dels errors en l'administració del Reial Patrimoni, el príncep Felip va optar per finalitzar el procés de centralització adminis-

⁷⁷ L. Guia Marí, *Sardenya, una història pròxima. El regne sard en l'Època Moderna*, Catarroja-Barcelona, Editorial Afers, 2012, p. 296.

⁷⁸ T. Canet Aparisi "La justícia del emperador...", p. 175.

⁷⁹ J. Martí Ferrando, *El poder sobre...*, p. 118.

trativa engegat temps enrere. Ara, amb la creació de la Junta Patrimonial, el virrei, representant últim de la monarquia sobre el territori, presidiria les reunions dels oficials patrimonials valencians sota un ordenament preestablert, en contra del que succeïa en l'antic Consell Reial Patrimonial, encara que els resultats foren de dubtosa utilitat.

Aquest procés de fiscalització va encetar una forta disputa entre els dos oficials reials, exemplificant el xoc entre una administració central preocupada per garantir l'eficàcia del sistema envers la Monarquia, i una administració regnícola que defensava els seus privilegis i interessos. Pedro de la Gasca es va encontrar sol en un territori estrany enfrontat amb part dels principals oficials del regne, i a pesar de les dificultats i dels canvis de parer del monarca i el seu hereu, sembla que en va sortir victoriós, no perquè li encomanaren una missió de gran rellevància, sinó perquè, en última instància, va afavorir l'avanç del poder monàrquic sobre les institucions forals valencianes.